

27 Haziran 1998'de Adana'da Richter ölçeğine göre 6,2 büyüklüğünde bir deprem oldu. 17 Ağustos 1999'da Gölcük'te 7,5 büyüklüğünde bir deprem oldu. 12 Kasım 1999'daysa bu sefer Düzce'de 7,2 büyüklüğünde deprem oldu. Bu depremlerin arasında, öncesinde ve sonrasında sayısız deprem oldu, çoğu hissedilmedi bile. Gölcük depremi öyle bir anda olup bitmedi, Wikipedia'ya göre 37 saniye sürdü.

Darbeler deprem gibidir, bir anda olup bitmez. Şiddetli bir darbe hissedildikten sonra darbeler sürer.

Var olan hukuksal düzenlemelere aykırı biçimde hükümetin değiştirilmesi, özel olarak hükümet darbesi; yasama, yürütme ve yargı organlarını varolan hukuka aykırı biçimde değiştirme de devlet yönetimine darbe olarak görülür. Varolan hukuksal düzene göre, yerleşik gelenek ve adetlere göre, uygulanmaması gereken yöntemlerle yapılmaması gereken şeyler yapılıyorsa en genel olarak bu, toplumsal darbedir.

24 Ocak 1980'deki şiddetli darbeye Türkiye'de yeni bir darbe dönemine girdik. O gün bugündür, Türkiye'nin gelişimini etkileyen ne varsa üzerinde anlaşılmış hukuksallıkla değil, düzen içinde değil darbeye yapıldı. 1980'den bu yana olan ve az da olsa bir süre daha süreceğe benzeyen dönemin ayırt edici özelliği işlerin darbeye yürütülmesidir. Bu bakımdan bu dönem Darbe Dönemidir. Ben, bunun topyekun, uzun, şiddetli bir darbenin bizzat kendisi olduğunu düşünüyorum ve kısaca Darbe diyorum.

Darbe Döneminde güya hukuksal bir düzen vardır gibi. Gel gör ki hukuka gereksinim duyulmadığı sürece sorun yoktur ama tam da gereksinim duyulduğu anda bir darbeye işler değişir.

Şimdilerde aldığı biçimle, başrollerdeki AK Partisi, CHP'si, MHP'si, HDP'siyle diğer küçük rollerdeki irili ufaklı birçok siyasal örgütle var olan gösteri siyaset, Darbe'nin ürünü değil, bizzat darbenin uygulanmasıdır. Muhalefet yapanlar bile kuru gürültünün ötesine geçildiğinde hemen oldu bittiği benimseyiverirler.

24 Ocak 1980'den beri süren Darbe süresince, her uygun geldiğinde anayasa ve kanunlara aykırı davranan devlet yöneticileri ve görevlileri, devleti fiilen ortadan kaldırıp yerine çeteler arası güç ilişkilerinin geçmesine neden oldular. Açık açık üst düzey bir devlet yöneticisinin "anayasayı bir kere delmekle bir şey olmaz" biçiminde formüle ettiği uygulamalar sürerken durmaksızın sıkı yönetimi, olağanüstü hali gerekli kılacak koşullar yaratıldı. Anayasa sıklıkla delinip fiilen askıya alındığı gibi, güç ilişkilerine bağlı olarak anayasaya da yasalara da aykırı uygulamalar, sıradan devlet pratiği haline getirildi. Bu durum bitmek bilmeyen bir Darbe durumudur.

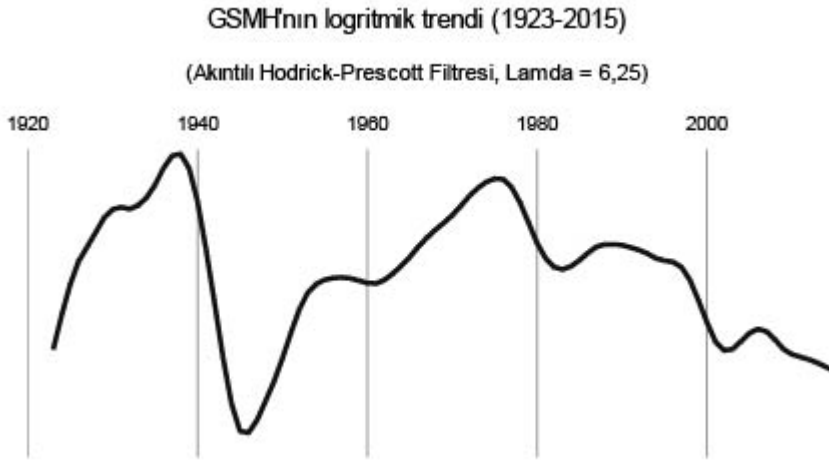
Bunlar, edebi değeri bulunan lâfî güzaf değildir. Bunlara karşı yok "ben onu şöyle tanımlıyorum" da yok "bana şöyle geliyor" da yok "ben şöyle hissediyorum" da demek olmaz; daha iyi bilimsel saptamalar yaparak aşmak, bu olmuyorsa anlamaya çalışmak gerekir. Aksi yöndeki davranışta bulunanlara ancak -dört buçuk beşlik bir depremde kerpiç evi yıkılmış biri "sen ne diyorsun bu 9 şiddetinde depremdi" dediğinde nasıl üzülmüyor ama bir yandan da saptamasını ciddiye almıyorsak öyle- bir yandan üzülmünür, diğer yandan da ciddiye alınmaz.

Toplumsal bilimlerdeki görüşlere, -başka dayanaklar da vardır ama- en sağlam dayanaklar iktisadi saptamalarla sağlamasını yapılarak bulunur.

Bir ırmakta, akıntıyla birlikte giden bir kayık, her hâlûkârda ilerler. Buna ek olarak kürek çekerek yön ve hızı değiştirilebilir. Bir de kaya, rüzgâr, dalga vesaire vardır ki akıntı ve kürek çekmenin sonucu oluşan yön ve hızda değişikliğe yol açar. Ekonomik serilerde de benzeri bir durum vardır. Bir, neredeyse kendiliğinden olan gelişme vardır, buna akıntı (İng. *drift*) diyebiliriz; üstüne, iktisadi faaliyette bulunanların yaptıklarına bağlı gelişmeler vardır, buna (doğrudan İngilizcesinden alıp) trend diyebiliriz; bir de, dönemsel olarak ortaya çıkıp ilk ikisinin sonuçlarını etkileyen dönemsel sapmalar ya da dalgalanmalar vardır.

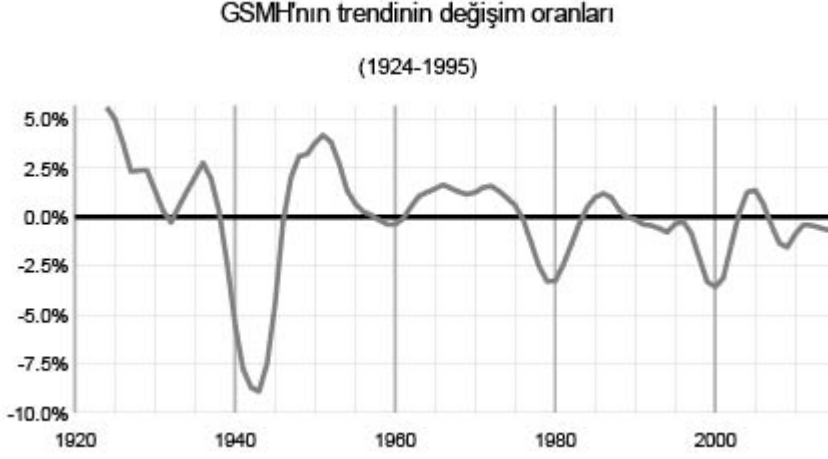
Makroiktisatçılardan iş döngüsü iktisatçıları (İng. *business cycle economists*) ekonomik serilerde bu üç bileşeni ayırtırmaya çalışırlar.

Hodrick ve Prescott'ın geliştirdikleri filtrenin, ekonomik serilerdeki trend bileşenini ayrıştırabildiği ileri sürülür. Eleştirilecek bir çok yanı var ama burada sunacağım uygulaması, daha gelişkin yöntemlerle yapılan çözümlelerde ancak daha da netleşiyor; bu bakımdan yeterlidir.

Türkiye'nin GSMH'sının logaritmasına akıntılı Hodrick-Prescott fitresi uyguladım; teknik bir ayrıntı olarak seri yıllık olduğu için filtrenin parametresi olan lambdayı 6,25 olarak aldığımı söylemeliyim. Özellikle 1960 ve 1970'lerde yükselişte olan büyüme trendi, 1975'te doruğuna ulaştı. 1975-1977 yılları arasında durağanlaşan trend, bundan sonra küçülme trendine döndü.

Durum, trendin değişim oranına baktığımızda daha açık hale geliyor. 1984-1989 yılları arasında ve 2003-2006 yılları arasında 1960-1975'teki düzenli artışların yanında ufak kalacak pozitif kımıldanmalar olsa da 1977 sonrası GSMH, düzenli olarak düşme trendinde oldu.

Evet, Darbe'yle birlikte -akıntıya kapılıp gittiğine bakmayın siz- Türkiye ekonomisi hep gerileme trendindedir.

Şimdi yapılanların bir getirisi vardır. Bu getiri, yalnızca yapılanlara bağlı değildir; içinde bulunulan koşullar, neler yapılabileceğini belirlediği gibi, yapılanların getirisinin ne olacağını da belirler. Şimdi yapılanlar, yalnızca bir getiri getirmez, bir de bundan sonra koşulların ne olacağını etkiler.

Yapılan bir şeyin getirisi, yapıldığı zaman yüksek görülebilir ancak bu tür yüksek getirili etkinlikler, gelecek koşulları -neredeyse ilke olarak kötüleştirme yönünde- değiştirir. Koşullardaki kötüleşme yönündeki değişiklik, sonraki dönemlerde yüksek olacak getirilerin pek de o kadar yüksek olmamasına yol açar. Kısa dönemli en iyileştirici etkinlikler, orta ve uzun dönemde gerilemelere yol açar; hep en iyisi yapılarak hep kötüye gidilir.

Darbe, kısa dönemli düşünmeyledir. Hep bitti bitecektir. Bu kısa dönemli düşünceli "başarılar" silsilesi, ülkeyi daha kötü durumlara eğilimli hale getirir. GSMH'nın logaritmik trendi grafiğinde, çizilen trendin düzeyinin gelişimidir. 1923-1938 ve 1960-1977 dönemlerinde küreklere asılmış, onlardan gayrısı "saldım çayıra, Mevlam kayıra" durumundan da kötüdür; kendi haline bırakılsa ekonomi çok daha iyi bir yerde olacaktı.

Ekonomik krizlerin tümü, değer krizleridir. Sermayeci koşullarda değerın sabit dayanağı, değerın emek kuramıdır. Ekonomik gelişmeler, bu temelde işler. Ancak çalışanların, artı değer denilen, ürettikleri değerın sahiplenemedikleri bir bölümü vardır. Artı değerın kapışılması, önceleri değerın emek kuramına göre olmaz. Bu kapışmada belirleyici olan, güç ilişkileridir. Bu da, burjuva anlamıyla siyasetin ta kendisidir. Artı değer kapışının -en azından başlangıçta- siyasetle yapılması, değerın ekonomik olarak belirlenenden sapmasına yol açar. Ancak değer özü gereği ekonomiktir. Artı değerın kapış süreci bile çalışmayı gerektirir. Bu çalışma ürün üzerinde olmaz, ilave değer üretmez. Gel zaman, git zaman artı değerın kapış sürecindeki çalışma da kurumlaşır, emeğe dönüşür ve kapış süreci artı değerın düzenli paylaşılma süreci olmaya başlar. Bunda da düzenleyici ilke değerın emek kuramından başkası değildir. Nihayetinde, değer düzenli biçimde ancak değerın emek kuramıyla oluşur. Bundan sapmalar, geri dönüş yolundaki krizlere yol açar. Teknolojik gelişme ve nüfus artışıyla yeni artı değer ortaya çıktığında belirip yaygınlaşan değerın siyaseten belirlenebileceği yanılgısı, sermayenin krizleriyle ortadan kalkmaya mahkumdur.

“Hıristiyanlarda var, Yahudilerde var, bizde de niye olmasın” diye öneriler geliştirenlere “Müslümanlığı bunlara dönüştürmeye ne gerek var; o kadar öykünüyorsan kelimeyi şهادeti zikrinden de, fikrinden de düşür git Hıristiyan ol, Yahudi ol. Empati yapma; biz, dininden dolayı kimseye ayrımcılık yapmayız; çekinme dinini değıştirsən bile sana bizden bir zarar gelmez” demenin zamanı tez gelir çünkü Müslümanlıkta olmayan müminlere dayatılamaz. Benzer biçimde ekonomik işleri güç ilişkileriyle, siyasetle idare etmeye kalkanların karşısına ekonominin kuralları olduğu, bunların siyasetle belirlenemeyeceği gerçeği her keresinde krizlerle acı biçimde çıkar.